

Section: Psychology

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Стахова Ольга Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

Никитчук Олеся В`ячеславівна

здобувачка вищої освіти, магістр
соціально-психологічного факультету
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, Україна

Одним із найсензитивніших етапів становлення когнітивної сфери дитини є дошкільний вік. Під впливом ігрової діяльності та спілкування з дорослими, ровесниками, елементів навчання й виховання у дошкільнят відбувається інтенсивний розвиток всіх пізнавальних процесів, зокрема мислення, яке виступає потужною передумовою успішного пізнання дитиною навколишньої дійсності.

Як зауважують О. Коханова, О. Пасека, О. Сергеєнкова та О. Столярчук – автори навчального посібника «Вікова психологія», мислення, як і сприймання в цьому віці, має егоцентричний характер, тобто малюк не може прийняти умови задачі, які суперечать його досвіду, поставити себе на позицію іншого. Однак вже до кінця дошкільного віку відбувається перехід від егоцентричного мислення до децентричного, якщо розвиток мислення цілеспрямовано й послідовно стимулюється дорослими [2, с. 136].

У дошкільному віці дитина може розв'язувати певні задачі трьома основними шляхами:

- 1) за допомогою наочно-дійового мислення;
- 2) за допомогою наочно-образного мислення;
- 3) за допомогою елементів логічних розмірковувань.

Чим меншою є дитина, тим більшою є питома вага наочно-дійового мислення. Якщо малюк раннього віку мислить, виконуючи предметні дії, то розумовою одиницею дошкільника вже виступає образ, а згодом і слово. Відтак, розвиток мислення дитини тісно пов'язаний із розвитком її мовлення [2, с. 136].

Дошкільники за допомогою мовлення починають подумки оперувати об'єктами, що супроводжується розширенням діапазону розумових операцій – аналізу, синтезу, порівняння, простого узагальнення. Відповідно, збагачується

обсяг форм мислення – в цьому віці це використання міркувань, суджень, простих, але логічних умовисновків [2, с. 136].

Погляди, співзвучні вищезазначеним, відображені й у науковому доробку С. Коноплястої та Т. Сак. За словами дослідників, дошкільний вік є найактивнішим періодом, «... коли дитина ставить запитання дорослому і в неї з'являється наполегливе бажання отримати на них відповідь. Часто вона може бути незадоволена відповіддю дорослого і не погоджуватися з ним. Це свідчить, що діалог дитини і дорослого поступово переходить до міркування за допомогою дорослого, тобто є важливим етапом у розвитку мислення» [4, с. 159].

Виступаючи, як бачимо, важливим засобом мислення дошкільника, мовлення відіграє важливу роль у функціонуванні його інтелектуальної сфери.

Цілком очевидним є закономірність, згідно з якою будь-які мовленнєві порушення негативно позначаються на розвитку мислення дітей дошкільного віку.

Підтвердженням цьому є численні теоретико-прикладні здобутки ряду науковців (І. Брушневська, А. Воронова, Ю. Гаркуша, С. Конопляста, О. Ласточкіна, О. Мастюкова, Ю. Рібцун, Т. Сак, А. Соловйова, Є. Соботович та ін), у яких розкриваються особливості розумової діяльності дошкільнят, що мають вади мовлення. При цьому, з огляду на напрацювання представників педагогіки й психології, у дітей цієї вікової категорії із мовленнєвими порушеннями зниження продуктивності інтелектуальної діяльності корелює з тяжкістю мовленнєвого дефекту.

Так, І. Брушневська, розкриваючи закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення, відмітила, що найбільш чисельна категорія дошкільників із ЗНМ відстає в розвитку словесно-логічного мислення. У більшості з них переважає наочно-дійове мислення, яке потребує постійних дій із предметами. Без спеціального навчання такі діти з труднощами опановують навичками аналізу і синтезу, порівнянням й узагальненням. Складно дається дітям узагальнення понять, що відносяться до наступних категорій: фрукти, овочі, одяг, взуття, меблі, посуд, транспорт. Передбачення розвивається зі значними труднощами. Їм складно сказати, що відбудеться в результаті взаємодії об'єктів на основі їх просторового розташування [1, с. 73].

О. Белова та Д. Колбіна, звертаючись до дослідження специфіки розвитку творчого мислення у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення, дійшли до висновку, що при мовленнєвих вадах недостатність мислення проявляється насамперед у «... слабкості аналітико-синтетичної діяльності, в низькій здатності до абстрагування та узагальнення, в складності розуміння змістової сторони будь-якого явища. Встановлено, що темп мислення у таких дітей уповільнений, що значно ускладнює здатність дитини переключатися з одного виду розумової діяльності на інший. Недорозвинення мислення перебуває у прямій залежності із загальним порушенням мовлення» [3].

Серед типових ознак мислення старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення А. Соловійова та О. Ласточкина виокремлюють збереження у них пізнавального інтересу, достатню розвиненість предметно-практичної трудової діяльності та разом із тим своєрідність окремих сторін мислення (несформованість деяких понять, сповільнення швидкості протікання розумових процесів, нерівномірність розвитку операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, абстрагування, зниження самоорганізації тощо).

На думку дослідників, у дітей із порушеннями мовлення відмічаються бідність логічних операцій, зниження здатності до символізації, узагальнення, абстрагування, у них ускладнені інтелектуальні операції, що вимагають участі мовлення.

Дошкільнятам із ЗНМ властиве виконання аналізу та синтезу на низькому рівні. Аналіз обмежується вирізненням одного елемента і, як наслідок, синтез виявляється неповним, одноаспектним.

Водночас діти з порушеннями мовлення мають труднощі у виділенні та розумінні логічної послідовності при розгляді та розкладанні карток. Їм важко скласти розповідь за відповідною серією сюжетних картинок [5].

Таким чином, узагальнюючи наявні у психолого-педагогічній літературі різноманітні підходи до розкриття особливостей розвитку мислення дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями, спробуємо виокремити характерні ознаки інтелектуальної складової цих дошкільнят:

- зниження темпу та мотивації до пізнавальної діяльності;
- обмежена мовна основа для мисленнєвої діяльності;
- домінування наочно-дійового й наочно-образного мислення;
- ускладнене формування понять, узагальнень через бідність словникового запасу;
- нівелювання абстракціями, логічними міркуваннями, що потребують вербалізації;
- недостатній розвиток логічних операцій (аналізу, синтезу, порівняння, класифікації).

Як бачимо, розвиток мислення у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення має свою специфіку, що обумовлена тісним взаємозв'язком між мовленнєвою і пізнавальною діяльністю. Мовлення не лише відображає вже сформоване мислення, а й активно впливає на його становлення. В умовах мовленнєвих порушень цей взаємозв'язок порушується, що призводить до уповільнення темпів інтелектуального розвитку, звуження пізнавального досвіду, обмеження у формуванні логічних операцій.

Оскільки діти дошкільного віку з порушеннями мовлення переважно вступають до навчання в загальноосвітні заклади, то вони потребують цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи щодо подолання загального недорозвитку мовлення та розвитку мислення. Застосування інтегрованих

психолого-педагогічних методів дозволяє не лише компенсувати мовленнєві вади, а й активізувати пізнавальну діяльність дитини, сприяти її гармонійному розвитку. Вчасне виявлення труднощів та цілеспрямована корекційна робота є запорукою успішної адаптації таких дітей до подальшого навчання.

Список використаних джерел

1. Брушневська І. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Педагогічний часопис Волині. 2016. № 1. С. 70-75.
2. Вікова психологія: навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
3. Колбіна Д.М. Розвиток творчого мислення у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. URL: <http://nauka.zinet.info/23/lazurenko.php> (дата звернення: 15.10.2024).
4. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 293 с.
5. Соловйова А.А., Ласточкіна О.В. Діагностика мисленнєвих операцій старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації: матеріали I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Суми, 15 травня 2018 р.) / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. С. 124-127.